

Súria medieval

Albert Fàbrega i Enfedaque

Figura 1. Castell i església del Poble Vell (2009).

El Centre d'Estudis del Bages i l'Ajuntament de Manresa van organitzar els mesos d'abril, maig i juny del 2013 tres visites guiades a la comarca amb l'objectiu de donar a conèixer i poder gaudir del valuós patrimoni medieval del Bages. Súria, Santpedor i Rajadell van ser les poblacions escollides. En les següents pàgines us oferim un complet perfil de les sortides, elaborats per cada un dels estudiosos que van guiar les visites.

El castell i l'església parroquial de Sant Cristòfol

És força probable que el primer castell de Súria fos al cim de la muntanya de Sant Salvador, on avui s'aixeca una capella del segle XIX. Hi ha diverses notícies documentals que parlen del castell vell de Súria i del *castro Chonoza*. El document més antic és de 18 de febrer de 1205. Es tracta del testament de Guilleuma de Torroella,

de Súria, on hi ha un llegat a l'església de Sant Salvador *de castro Chonoza*. Uns anys més tard, el 9 de maig de 1232, en el testament de Berenguer del Quer, hi tornem a trobar llegats a Sant Salvador *de castro Conola*. Finalment, en el seu testament de 28 d'agost de 1435, Maria, muller de Ponç de Salipota, del mas Salipota de Súria, deixa un sou a Sant Salvador *Conoya*. Tot plegat indica que a Sant Salvador hi va haver el castell Conosa, del qual se'n va anar perdent la memòria. Els canvis de nom ens poden indicar que no només es perd la memòria del castell, sinó que el topònim també es va perdent de la memòria popular i cada vegada hi ha més dubtes sobre quina és la seva grafia i significació originària.

La possibilitat de l'existència de dos castells a Súria, que en algun moment van ser contemporanis, es basa en un document del 24 de novembre de 1033, on s'esmenta *el castell sobirà de Súria*. Això dóna a entendre l'existència d'un castell jussà. El castell jussà seria l'actual, mentre que el sobirà (o de dalt) seria el de Sant Salvador. En un altre document de 1142 trobem la donació d'un alou que afronta *amb el castell vell davant de Sant Cristòfol*.

Aquest primitiu castell s'ha de situar, no en el context de la frontera amb els sarraïns, sinó en la defensa de la frontera del comtat de Barcelona-Osona enfront del de Cerdanya-Berga. En aquesta situació el *castro Edrale* (actual Castelladral) seria la fortalesa fronterera a la part de la Cerdanya i el *castro Chonoza* seria la fortalesa corresponent a la part de Barcelona. Són

ben conegudes les tenses relacions entre ambdós comtats, fins que el de Cerdanya va passar a poder del de Barcelona.

A mitjans del segle XIII, l'actual castell de Súria era encara només una torre quadrada –la torre de l'home– natge que es troba a l'interior– envoltada d'una muralla. La resta de construccions annexes devien ser edificis de fusta.

Ja entrat el segle XIV, i després de diverses vicissituds, el vescomte de Cardona es va fer amb la jurisdicció de Súria. Almenys des de l'any 1319, els seus drets i possessions a Súria eren prou importants per tenir un batlle propi que s'encarregués de recaptar les rendes i d'impartir la justícia. És a partir d'aquell any que trobem el primer batlle dels Cardona a Súria: Jaume Torà. Seria Jaume Torà qui es faria càrrec de les obres de reforma més importants del castell, reformes que en bona part li donarien la seva fesomia actual. El 4 d'octubre de 1320, Jaume Torà reconeix que Guillem de Vilalta, cavaller, en nom d'Hug de Cardona, tutor del noble Ramon Folc, vescomte de Cardona, li ha donat 300 sous per pagar la calç i el salari dels mestres de cases que fan les obres que Ramon Folc fa al castell de Súria. Dos anys més tard, el 27 de juliol de 1322, Jaume Torà reconeix que Hug de Cardona, tutor de Ramon Folc, li ha pagat els diners que li devia de les obres del castell de Súria. En aquest mateix sentit, tenim la notícia que l'11 de maig de 1320 el rector de Súria, Arnau sa Claperosa, va vendre unes cases al vescomte de Cardona, el qual va usar les pedres d'una d'elles per a les obres del castell. Segurament aquesta reforma s'ha d'associar amb les arcades gòtiques de la gran sala de ponent i possiblement amb la gran cisterna i el perímetre actual.

La primera notícia de la parròquia de Súria prové d'una llista de parròquies del bisbat de Vic, datada entre 1025 i 1050, on s'esmenta la parròquia de Súria tot i que no se'n dona l'advocació. La primera documentació clara i taxativa de Sant Cristòfol de Súria és de l'any 1142.

El jaciment arqueològic de Sant Pere del Puig

El 24 de novembre de 1033, Guillem i Ramon de Montcada donaven al seu germà Bernat de Montcada un alou que tenien a Súria: *aquelles esglésies que són anomenades en honor de Santa Maria i Sant Pere i aquelles cases que són al seu voltant i aquella torre amb aquelles cases que són al Puig de Sant Pere*. Aquell alou termenejava a orient amb el bosc d'Argençola i el Puig de Sanç, al sud amb Cerrerols i Antius, a ponent amb la serra de Trullars i Coaner i al nord amb el castell sobirà de Súria. Per les afrontacions es tracta de tot l'actual terme de Súria excepte el Samuntà. A canvi, Bernat de Montcada donava altres alous a Guillem i Ramon.

Aquesta vella torre va ser l'origen d'una segona castlania a Súria. Fins a l'abolició dels senyorius, la documentació parla sempre de les dues castlanies de Súria, tot i que des de mitjans del segle XV, després de la Guerra Civil Catalana, les dues castlanies es van mantenir unides en un únic i mateix castlà, encara que en els actes d'investidura s'investien per separat.

El 8 d'octubre de 1209 el rei Pere II el Catòlic, a petició de Guillem de

Montcada i del seu cosí, el senescal Guillem Ramon de Montcada, va donar en alou a Bernat de Torre *aquelles cases de la Torre de Súria, amb aquella vila de Santa Maria que és en terme del castell de Súria*. És el mateix alou dels Montcada de l'any 1033, tot i que el Puig de Sant Pere s'anomena ara la Torre de Súria i Bernat pren el seu cognom d'aquest topònim.

En la documentació dels segles XIII i XIV es troben reiterades notícies de la *domus* de Torre. L'1 de juliol de 1271, un altre Bernat de Torre, segurament fill de l'anterior, va donar a Bernat de Coaner la *domus* de Torre. Bernat de Coaner va ser el pare de Romeu de Coaner i l'avi de Bartomeu de Coaner (a) de Torre. Els Coaner/Torre tenien la *domus* en lliure i franc alou, tal i com queda clar en una concòrdia amb Guillem d'Òdena, llavors senyor de Súria, feta el 12 de juliol de 1293. L'any 1274 a Bernat de Coaner el trobem actuant de castlà de Súria per a Guillem d'Òdena. L'any 1284, Guillem d'Òdena confirmava la donació de la *domus* de Torre, en lliure i franc alou, a Romeu de Coaner, i l'autoritzava a fer-hi les obres que volgués. Poc després, l'any 1285, se'ns diu que Romeu de Coaner *està a la Torra de Sorissa*. També és interessant notar que el

Figura 2. La torre i domus del Puig de Sant Pere (2013).

Figura 3. L'església de Sant Pere del Puig (2013).

1302, es va vendre la *domus* de Torre i va passar a funcionar com a mas. En el document de venda se'n parla d'una *domus*, anomenada Sala, situada a l'interior a la *domus* de Torre. Hi ha un doble sentit del mot *domus*, que crea una certa ambigüïtat, ja que és usat tant per designar una fortalesa o casa noble, com una sala o part residencial d'un castell o fortalesa.

El 4 de maig de 1317, Berenguer d'Òdena, fill de Guillem d'Òdena, va vendre tots els drets que tenia a Súria a Ramon Folc, vescomte de Cardona. Això incloïa la jurisdicció que els Òdena poguessin tenir sobre diversos masos i gent de Súria. El 18 d'agost de 1319, Bartomeu de Torre, mercader manresà i un dels castlans de Súria, va vendre el *mas de Torre i la seva fortalesa* al vescomte de Cardona. A partir de l'any 1599 la *domus* de Torre apareix sempre més com un casal derruït al cim del Puig de Sant Pere.

Les excavacions fetes al Puig de

Sant Pere, en les campanyes de 2011, 2012 i 2013, confirmen plenament totes aquestes evidències documentals.

Pel que fa a l'església de Sant Pere del Puig, estava abandonada i en ruïnes almenys des del segle XVI, fins al punt que, en la documentació, es va anar perdent el registre escrit del temple i només va quedar el topònim de Sant Pere, aplicat a la partida on hi hagué l'església. L'excavació de Sant Pere ens ha donat diverses sorpreses. La primera i més important és que el que semblava una petita capella presenta actualment una llargada exterior de més de 15 m, amb una planta d'una sola nau, lleugerament trapezoïdal, d'uns 4 m d'amplada, i absis quadrat, de clara factura preromànica. En les campanyes de 2012 i 2013 s'han posat en evidència les restes de les cases que eren al voltant de l'església, i també ha quedat clar que l'església es reconstruí almenys en tres ocasions,

sempre amb la mateixa planta, excepte la darrera reforma que va escurçar la nau. La campanya de 2013 també ha permès localitzar la necròpolis annexa, on han aparegut 7 esquelets.

El Poble Vell

La primera notícia de l'existència d'un conjunt urbà de cases a Súria és del 4 de setembre de 1292 quan Guilleuma de Selva ven a Romeu de Riera una casa que afronta amb la casa de Guillem de Montpeità, amb la casa d'Elisenda Pasqual i amb el carrer. Tot i que no es parla del barri del castell, és clar que hi ha un nucli d'almenys tres cases, construïdes a redós del castell, i distribuïdes al llarg d'un carrer: segurament l'actual carrer de Sant Climent. Poc després, l'any 1299, trobem la primera notícia explícita del *barri del castell*. Aquell any es ven una casa *in barrio dicti castri*.

Figura 4. El Poble Vell de Súria (c. 1910).

Estrictament parlant, un barri és un conjunt de cases situat fora dels murs d'una ciutat o vila. El mot deriva de l'àrab *barri* que significa *exterior*. Les notícies sobre barris de castells sovintegen a Catalunya en els segles XIII i XIV. Així, per exemple, en la Crònica de Pere el Cerimoniós (segle XIV), se'ns parla del *barri del castell* de la Roca de l'Albera. De la mateixa manera, l'any 1305, trobem notícies del barri del castell de Callús, un grup d'unes quantes cases adossades al mur de migdia del castell. Molt més interessant és l'estudi arqueològic que, entre 1986 i 1993, es va fer del barri del castell de Matapalana (Gombrèn, Ripollès), datat del segle XIII.

A partir del segle XIV, les notícies del barri del castell de Súria sovintegen. Així, el 31 de gener de 1328 Pericó de Claperosa, habitant a la vila de Santpedor, ven a Berenguer de Salipota, del castell de Súria, *el pati de cases que té al castell de Súria* i que havia comprat a Pere de Garrigosa. Afronta a llevant, nord i ponent amb les cases de Jaume de Closa, a ponent

amb les cases de Pere de Garrigosa i les cases d'en Jaume, i al sud amb *el carrer*. El 10 de febrer de 1350 trobem a Guillem Perpinyà, que viu dins del *barri del castell de Súria*. El 20 de juny de 1396, Berenguer de Puigbaix, de Manresa, lloga per cinc anys a Pere de Salipota un hospici que té al puig del castell, que era de la seva dona, i que termeneja amb la casa d'en Colomer i amb dos carrers, un dels quals porta al forn de Súria.

Cal notar la coincidència de les dates entre la decadència del nucli de Sant Pere del Puig i l'aparició del barri del castell, coincidint també amb un període molt violent, quan sembla que la població de Sant Pere del Puig es va traslladar a redós del castell i es va fundar l'actual barri del Poble Vell.

BIBLIOGRAFIA

D. A. (1984), "Súria", *Catalunya Romànica*, vol. XI: el Bages, p. 493-501, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

FÀBREGA, A. (2010), "De la pluriactivitat pagesa a la producció industrial: el cas de les Guixeres de Súria (Bages)", *Família pagesa i economia rural, VII Congrés sobre Sistemes Agraris, Organització Social i Poder Local*, p. 335-356, Lleida: Diputació de Lleida i Institut d'Estudis Ilerdencs.

FÀBREGA, A. (2013 a), *El castell de Súria*, 3ª ed., Bubok.

FÀBREGA, A. (2013 b), "El jaciment de Sant Pere del Puig i les Guixeres", *el Salí*, núm. 230, p. 15-23.

LACUESTA, R. i GALÍ, D. (2008), "Pintures murals a l'absis romànic de l'església de la Mare de Déu del Roser de Súria", *Quaderns científics i tècnics de restauració monumental*, núm. 9, p. 393-408.

PANCORBO, A. i LÓPEZ, A. (2008), "L'excavació arqueològica a l'església de la Mare de Déu del Roser de Súria", *Quaderns científics i tècnics de restauració monumental*, núm. 9, p. 365-392.

Albert Fàbrega Enfedaque

Historiador